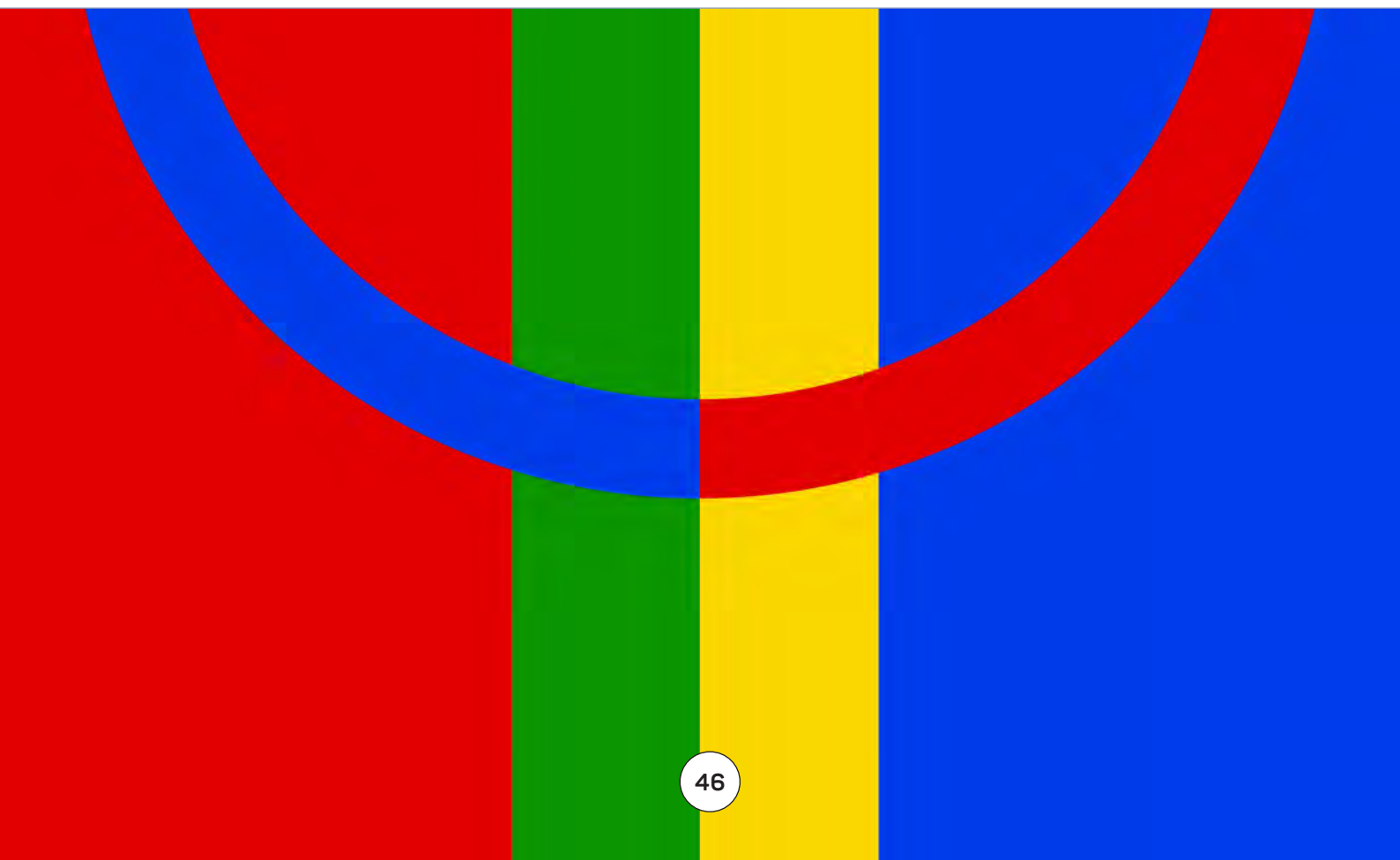

6.

SAMISKA

Samerna är ett urfolk i Sverige och de samiska språken är både urfolksspråk och nationella minoritetsspråk.

Ett urfolk, eller ursprungsfolk, är en folkgrupp vars förfäder redan bodde i ett land eller i ett område när det erövrades av andra folk.

I norra Sverige fanns förr inga gränser och de som bodde där har behållit sitt eget språk, sin egen kultur och sina egna traditioner.

Områden där samiska talas

De samiska språken talas på många ställen, men mest i Sápmi. Det är ett stort område där samerna har funnits och bott i flera tusen år. Sápmi sträcker sig från Kolahalvön i Ryssland, över finska Lappland, via landskapet Lappland i norra Sverige samt landskapen Jämtland, Härjedalen och norra Dalarna till Norges kust och inland. Samiska talas också utanför detta område eftersom samerna i dag även bor i andra delar av Sverige, Norge, Finland och Ryssland.

Anders Suneson, samer.se

Nationellt minoritetsspråk och rättigheter

Sedan 1992 har det funnits språklagar i Finland och Norge för att stärka samiskan. I Sverige bestämde man år 2000 att samerna är en nationell minoritet och att samiskan är ett nationellt minoritetsspråk. Man bestämde också att de fyra nordligaste kommunerna Kiruna, Gällivare, Jokkmokk och Arjeplog skulle ingå i ett så kallat förvaltningsområde. Numera är det samiska förvaltningsområdet mycket större. År 2021 bestod det av 25 kommuner. Varje kommun har ansökt om att få vara en samisk förvaltningskommun eftersom det finns samisk befolkning i kommunen.

Att vara samisk förvaltningskommun innebär att man har ett särskilt ansvar att skydda samernas språk och kultur och att vårda de samiska språken. Man brukar säga att man revitaliserar språken – man försöker återuppväcka dem. Kommunen ska erbjuda förskola och äldreomsorg på samiska. Kommunerna behöver därför se till att det finns personal som talar de samiska språken. De ska också stödja samiskt kulturliv och ge service på samiska när samer vänder sig till kommunen.

Samiska barn har rätt att få undervisning i samiska i skolan. De behöver inte kunna samiska eller ha samiska som språk hemma. Om en elev i klassen vill ha modersmålsundervisning i samiska, så ska skolan ordna det. Eleven kan också välja samiska som språkval på högstadiet. Men liksom för de övriga nationella minoritetsspråken är det är ont om lärare och läromedel så undervisningen går inte alltid att ordna.

Sameskolstyrelsen är en statlig skolmyndighet som har samiska skolor på fem orter: Dearn/Tärnaby, Jáhkámáhkke/Jokkmokk, Jiellvárre-Váhtjer/Gällivare, Giron/Kiruna och Gárasavvon/Karesuando. Där får hälften av undervisningen vara på samiska och hälften på svenska.

Samernas historia

Samer har levt i norra Norge och Sverige, i norra Finland och i norra Ryssland i flera tusen år. Längre var samerna ett jägarfolk. Man fiskade och jagade säl i kustområdena och flyttade mellan olika fångstplatser. Man fiskade och jagade vilt, bland annat vildren. Det finns många fångstgropar kvar i naturen från tiden då samerna var vildrensjägare. Fångstgropar är djupt grävda gropar som ligger på rad där man fångade älg och ren. Så småningom började man tämja renen. Först hade man bara några tama renar som mjölkades, användes som dragdjur och som lockrenar. Lockrenarna hade man för att locka till sig vildrenar som då blev lättare att fånga. Man vet inte exakt när samerna började med renskötsel. I liten skala verkar man ha börjat tämja renen för mer än tusen år sedan. Renskötsel så som man bedriver den i dag tror man började först på 1600-talet.

Samerna har sedan lång tid tillbaka haft handel både med folk vid Östersjön och med folk vid den norska kusten. Man handlade med skinn och pälsar i utbyte mot verktyg, tyg, silverföremål och senare mjöl och andra matprodukter. Samerna hade en egen samisk religion där man sade att naturen har en själ och man offrade åt sina gudar för att få lycka i jakten och rennäringen. I början av 1600-talet ville den svenska kyrkan att samerna skulle bli kristna och missionärer började resa runt och predika. En del samer anammade den kristna läran, men många behöll sin gamla religion, ofta i hemlighet.

Rennäring

När man talar om samer tänker många på renar och renskötsel. Samerna är de enda som har rätt att ha renskötsel, enligt Sveriges grundlag. Det är också historiskt sett samernas viktigaste försörjning, även om samerna idag inte jagar vildren utan i stället sköter tamrenar.

Det dagliga arbetet med renarna är en livsstil där naturen och renen är i fokus och den ger kött, skinn och horn.

Renskötselarbetet innebär att man flyttar och följer renarnas naturliga vandring genom olika betesområden beroende på årstid. Renskötaren försöker skydda sina renar mot rovdjur och folk som stör renarna. Skogssamerna följer med sina renar i skogsmarkerna året om medan fjällsamerna flyttar med renarna till fjällen på sommaren. Renen äter lav i barrskogarna på vintern och gräs och örter på myrar och högre upp på fjällen på sommaren. Samerna äger renarna. Med olika snitt märker man sina renar i örnen när de är kalvar för att veta vem som äger varje ren.

Renskötseln i Sverige tas hand om av de 51 samebyar som finns i Sverige. En sameby är inte en liten by utan ett stort område där renskötsel bedrivs. Den är en sorts ekonomisk förening med egen styrelse som gemensamt ansvarar för renskötseln inom samebyns marker. Könkämä sameby är den nordligaste som gränsar mot Finland och den sydligaste är Idre sameby i norra Dalarna. Det finns drygt 1 000 renskötselföretag med cirka 4 600 renägare i Sverige. 40 procent av renägarna är kvinnor.

Det samiska kulturarvet

Från 1700-talet och framåt började en del samer att bli nybyggare. De slog sig ner på en plats, byggde en gård och ägnade sig åt jordbruk eller andra näringar.

I dag arbetar många samer inom alla vanliga yrken. De har ändå kvar sin samiska identitet och tar hand om sitt samiska kulturarv, det samiska folkets kultur och historia. Det kan vara lämningar i naturen eller ett sätt att tänka eller göra saker på. Med samiskt kulturarv avses också samiskt språk, jakt och fiske, samisk slöjd och dräkt- och jojktraditioner.

Maxida Mäarak är samisk artist och aktivist.

De samiska språken

De samiska språken tillhör den finsk-ugriska språkfamiljen, precis som finska och meänkieli. Exempel på släktspråk är finska, estniska, karelska, ungerska och många små språk i Ryssland såsom mansi, komi och mordvinska.

Språkforskare tror att samiska och finska historiskt sett har sitt ursprung från ett samisk-finskt urspråk som talades för 4 000 år sedan. Ur detta språk utvecklades ursamiska och urfinska för ca 3 000 år sedan. Samiskan antas ha varit ett enda språk vid den tiden för att på 800-talet efter Kristus utvecklas till de samiska språk eller dialekter som finns idag.

Att lägga pussel kan vara ett roligt sätt att lära sig ord.

Samiska är alltså inte ett enda språk. Det finns nio samiska språk, sett från söder: sydsamiska, umesamiska, pitesamiska, lulesamiska och nordsamiska som talas i Sverige och de östsamiska språken enaresamiska, skoltsamiska, kildinsamiska och tersamiska som talas i Finland och Ryssland. Man brukar säga att skillnaderna mellan språken är som mellan svenska, norska och danska.

Antal talare

Det finns ingen statistik på hur många som talar de samiska språken men en uppskattning är att ca 17 000 personer talar nordsamiska, varav ungefär 6 000 i Sverige. Lulesamiska talas av kanske 800 personer i Sverige. Ca 700 personer talar sydsamiska i Sverige och Norge.

Skriftspråk

I Sverige publicerades de första böckerna på samiska i början av 1600-talet. De var religiösa skrifter som skulle användas av svenskar som ville göra samerna kristna. Under 1700-talet och fram till mitten av 1800-talet var en variant av umesamiska det mest använda språket i skrift. I Norge har nordsamiska varit det mest använda skriftspråket och det användes i den första boken, en katekes som kom ut 1728.

Samisk media

Det finns två samiska tidningar, Samefolket som är en tidskrift som ges ut en gång per månad och Nuorat, en ungdomstidning som kommer ut med 3–4 nummer per år. SVT sänder program på samiska och SR Sameradion sänder på radiokanalen P2, men har också webbsändningar. De samarbetar med samiska redaktioner i Norge och Finland. Samiska medier berättar om aktuella samiska händelser från olika delar av Sápmi.

Samiska språkets struktur och grammatik

De samiska språken har många kasus, många verbformer och rika möjligheter till att bilda nya ord genom avledning (när man lägger till en orddel i början eller slutet av ordet och får ett nytt ord: fred blir *o-fred*, smuts blir *smuts-ig*).

Samiska använder kasus exempelvis när vi på svenska använder prepositioner för att få fram olika betydelser. På svenska säger man till exempel *Jag går till huset*, där 'till' är en preposition som talar om riktningen. På samiska (lulesamiska) säger man i stället *Mån váttsav* (jag går) *dáhpáj* (till huset). I samiska finns det åtta kasus.

Verbböjning

I samiska böjer man verben efter person i både presens (nutid) och preteritum (dåtid). Om vi tar exemplet 'att komma' *boahdet* så böjs det så här på lulesamiska: *mån boadáv* (jag kommer), *dån boadá* (du kommer), *sån boahotá* (han/hon kommer), *máj boahtin* (vi två kommer), *dáj boahtebehtin* (ni två kommer), *sáj boahteba* (de två kommer), *mij boahtep* (vi kommer), *dij boahtebihtit* (ni kommer), *sij boahti* (de kommer).

Några samiska låneord i svenskan

SVENSKA	NORDSAMISKA	LULESAMISKA	UMESAMISKA	SYDSAMISKA
jokk 'bäck'	johka	jáhká	juhka	johke
vaja 'honren'	njiŋŋelasj	vátjav, álldo	vátjuo	aaltoe/giēhke
härk 'tam renoxe'	heargi	hiergge	heärrgie	daemies ráantjoe / ráantja/ráahke
pulka	geres	gieris/bulkke	gierietse/lirkka	gierehtse

Några svenska låneord i samiska

SVENSKA	NORDSAMISKA	LULESAMISKA	UMESAMISKA	SYDSAMISKA
bil	biila	bijlla	bijlla	bijle
bärga sig, klara sig	birget	bierggit	bergget	bierkenidh/ bearkadidh
son (av forn-svenska barn)	bárdni	bárdne	báhttja (bárnne~bárdnie)	baernie
salt	sállti	sállte	sálttie	saelhtie
glödkaka (av mjöl)	gáhkko	gáhkko	gáhkkuo	gaahkoe
mjölk	mielki	mielkke	meälkkie	mielhkie
ko, kossa	gussa	gussa	guvssa	govse
kyrka	girku	girkkko	girkkuo	gärhkoe

FRÅGOR

- Hur många samiska språk finns det i Sverige och vad heter de?
- Samernas traditionella område kallas för Sápmi. Vilka länder ingår i Sápmi?
- Om du går in på URPlay och söker på samiska kan du få höra hur språken låter.